

KAPITEL 7 / CHAPTER 7¹

IMPLEMENTATION OF THE "AFFORDABLE MEDICINES" PROGRAM IN THE CONTEXT OF PROVIDING MEDICAL SERVICES TO THE POPULATION

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-17-03-009

Вступ

Гуманітарна криза, яка була спричинена несправедливою військовою агресією росії проти України, вже призвела до масового переселення українців на територію країн Європейського Союзу [7, 8, 9]. Через це гострим питанням є забезпечення українців відповідним медичним обслуговуванням, зокрема у випадку перебування за межами нашої країни [5]. З 2022 р., окрім налагодження нормального постачання ліків на окуповані території України, на ті, що знаходяться в зоні проведення активних бойових дій, програма «Доступні ліки» працює, враховуючи ситуацію сьогодення [6; 7]. Результати аналізу нинішньої ситуації висвітлюють неприхований ажіотаж навколо ринку медичних препаратів. Це є черговим викликом дії програми «Доступні ліки» на території України, де традиційно існувала можливість отримати необхідний медичний препарат, включаючи також бенефіціарів даної програми. В умовах воєнного часу спостерігається нестача медичних препаратів у великій кількості аптечних пунктів по всій країні. Навіть за умови злагодженої доставки лікарських засобів, швидкість реалізації препаратів є набагато вищою, ніж обсяги доставлення цих препаратів в аптеки. Найбільш важкою є ситуація в містах і населених пунктах, інфраструктура яких зруйнована в результаті воєнних дій, що призводить до порушення системи медичного забезпечення на цих територіях. Більш того, серед населення спостерігається тенденція до хаотичної закупівлі ліків, які є в наявності в аптеках, що може пояснюватись високим рівнем стресу. Наразі ці та інші важливі питання є актуальними для програми реалізації програми «Доступні ліки».

Важливим питанням є також критичний рівень небажаних вагітностей жінок України, які стали жертвами насилля з боку окупантів. Жертви, що виживають після жорстокого акту насилля, здебільшого бувають вагітні небажаними дітьми, не говорячи вже про те, що вони є одночасно у стадії гострої психологічної кризи [6]. Волонтерські організації по всій країні успішно діють задля оптимізації існуючої ситуації [8], натомість рівень соціальної небезпеки, яка існує у зв'язку із неможливістю до фіксування актів насилля, вимагає втручання державних програм відповідного соціального та медичного забезпечення. На нашу думку, програма «Доступні ліки» є найбільш оптимальним механізмом щодо підтримки жертв і мінімізації наслідків насилля. У нашому дослідженні ми проаналізуємо, які механізми підтримки мають бути запроваджені в межах реалізації програми «Доступні ліки» для запобігання можливої соціальної катастрофи українського населення.

Результати дослідження. 2022 р. остаточно змінив реалії світової

¹Authors: Smirnova Hanna

спільноти. Війна, яку розв'язала рф проти України 24 лютого цього року похитнула рівень впевненості у безпеці та оптимальному стабільному функціонуванні в майбутньому. Цивільне населення України потерпає від наслідків злочинної війни. В цих умовах програма «Доступні ліки» не припиняє працювати, забезпечуючи особливо вразливі верстви населення всіма необхідними препаратами, згідно умов, до яких звикли бенефіціари проекту. Програма реімбурсації лікарських засобів «Доступні ліки» запроваджена у 2017 р. з метою запобігання неправильному та нераціональному застосуванню ліків, підвищення доступності якісних, ефективних та безпечних лікарських засобів.

У Програму «Доступні ліки» входять:

оптимізація стану здоров'я населення України шляхом дофінансування певної категорії ліків із бюджету держави;

регулювання фармацевтичного бізнесу шляхом заохочення розширення аптечних мереж;

державне регулювання цін на деякі фармацевтичні препарати;

залучення аптечних мереж до функціонування програми «Доступні ліки»;

розвиток системи реімбурсації вартості ліків.

Згідно світового досвіду, реімбурсація лікарських засобів спонукає населення відходити від практики самолікування, сприяє ефективнішому фармацевтичному забезпеченню населення, а також робить прозорим використання державних коштів

За програмою реімбурсації «Доступні ліки» пацієнти можуть отримати безоплатно (або з незначною доплатою) медичні препарати від серцево-судинних захворювань, бронхіальної астми, діабету II типу, засоби первинної та вторинної профілактики інфарктів та інсультів. Вибір даних захворювань обумовлений їх частотою та негативними наслідками, зокрема летальними випадками. Крім того, дані захворювання можна ефективно лікувати амбулаторно.

Наразі у програму «Доступні ліки» входить 297 лікарських засобів, а кількість безоплатних складає 93. Так, у програмі «Доступні ліки»:

205 лікарських засобів – для лікування серцево-судинних захворювань;

24 – для первинної та вторинної профілактики інфарктів та інсультів;

48 – для лікування діабету II типу;

18 – для лікування бронхіальної астми;

2 лікарських засоби – для лікування ревматичних хвороб (за ці препарати пацієнт сплачує повну ціну).

Соціальне забезпечення ґрунтується на спеціалізованих нормах міжнародного права, зокрема конвенції Міжнародної організації праці «Про мінімальні стандарти соціального забезпечення», згідно з якою до сфери соціального забезпечення належить медична допомога, допомога в разі хвороби, безробіття, старості, трудового каліцтва або професійних захворювань, інвалідності, втрати годувальника, у період вагітності та при пологах, сімейна допомога [10].

В сучасних умовах доставка ліків здійснюється навіть на територію регіонів, де триває активна фаза бойових дій, навіть там, де існує великий ступінь ризику

розвитку такої. Тим не менш, сучасні логічні застереження воєнних аналітиків, а також специфічна поведінка «країни-сусіда» вказують на те, що наразі модернізації потребує не лише система забезпечення населення ліками першої необхідності, а й сам перелік ліків має суттєво збільшитись порівняно з тим, чого потребували українці напередодні російського вторгнення. Таким чином, одним з двох найбільш перспективних блоків системи медичного забезпечення на сьогодні мають стати препарати, які суттєво знижують ступінь радіаційного впливу, а також ліки для попередження небажаної вагітності в умовах війни.

Російське вторгнення в Україну негативно вплинуло на функціонування всіх сфер життєзабезпечення населення, включаючи програму медичних гарантій, зокрема «Доступні ліки». Злочинна для ХХІ ст. війна стала рушієм та причиною прискореного запровадження великої кількості змін до існуючих програм медичного забезпечення населення України.

Програма «Доступні ліки» не припинила свого функціонування в умовах воєнного часу. Більш того, її було розширено з метою оптимізації підтримки тимчасово переселених осіб в межах та поза межами України.

Регулювання фармацевтичного ринку через розвиток аптечної мережі, яка складає наразі 9384 аптечних закладів в межах програми «Доступні ліки», проводилося за такими принципами:

участь у програмі дає підстави для оптимальних умов оренди приміщень під точки роздрібною торгівлі медичними засобами;

спрощена процедура отримання ліцензій на продаж та виробництво ліків в умовах аптеки, а також таких, що є пов'язаними із обігом наркотичних засобів, психотропних ліків та прекурсорів, ціни на які регулюються державою;

необмежена кількість можливих до створення суб'єктів господарювання аптечних закладів в сільській місцевості.

На підставі Пояснювальної записки до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про лікарські засоби» щодо забезпечення економічної конкуренції та захисту прав пацієнтів при здійсненні роздрібною торгівлі лікарськими засобами» можна зробити висновки, що упродовж досліджуваного періоду були запроваджені такі напрями для регулювання фармацевтичного ринку:

розширено загальну кількість аптечних пунктів по всій країні, зокрема у селах, селищах, маленьких містечках тощо, тобто розбудовувалась мережа в рамках кожного підприємства;

зادля оптимізації рівня кваліфікацій та компетенцій фармацевтичного персоналу було запроваджено низку мотиваційних пакетів, які передбачали оптимальні умови навчання та підвищення кваліфікації, підвищення заробітної плати, а також стимулювання до навчання та стажування молодих спеціалістів за кордоном, тощо;

запроваджено оптимальну програму полегшення отримання ліцензії на здійснення торгівлі лікарськими засобами для підприємців, які вирішують вести власну господарську діяльність в селах, селищах; кількість можливих до створення пунктів не обмежується у порівнянні із цими показниками у місті;

підвищено вимоги щодо підприємців-засновників бізнесу у сфері роздрібною

торгівлі лікарськими препаратами. Зокрема, наразі принаймні один такий підприємець має відповідати кваліфікаційному цензу, тобто відповідати даному виду економічної діяльності за критерієм освіти.

Запропоновані напрями регулювання фармацевтичного ринку суттєво вплинули на забезпечення населення ліками. Однак, впровадження програми «Доступні ліки» мало й недоліки.

Активний попит на ринку фармацевтичних та медичних препаратів, хвильові перебої в їхньому постачанні суттєво вплинули на ситуацію нестачі життєвонеобхідних препаратів, як для бенефіціарів програми «Доступні ліки», так і для всього населення України. Це призвело до зростання рівня стресу, напруження, ажіотажу і збільшення попиту в геометричній прогресії.

З одного боку, збільшення попиту та ажіотаж були абсолютно передбачуваними в рамках нині існуючої ситуації. Одночасно, криза та перебої у постачанні ліків були можливими за такою прогресією попиту навіть і в умовах мирного часу. Система державної охорони здоров'я населення має враховувати існуючі на сьогодні загрози, які постають перед населенням нашої країни. Дієвим інструментом для врегулювання цієї ситуації є програма «Доступні ліки».

Згідно рекомендацій лікарів та експертів з хімічних наук, існує декілька необхідних елементів підготовки до радіоактивної загрози. Після оголошення повітряної тривоги людина має приблизно 5 хвилин на те, щоб сховатись у безпечному місці. Це безпечне місце має бути обладнане, тобто містити в собі все необхідне, що може знадобитись для того, аби протриматись декілька тижнів (або місяців) без можливості виходу з нього. У переліку життєвонеобхідних речей мають бути: необхідний запас бутильованої води, їжі, що не псується, радіо на батарейках, свічки та сірники на випадок, якщо не буде світла, а також укомплектованої аптечки. Окрім ліків, які використовує людина, існує перелік ліків, які варто мати в аптечці на випадок радіаційного зараження, який відомий не всім представникам цивільного населення.

Обов'язковими складовими такої аптечки є: йод – на випадок критичного зросту рівня радіації, ондансетрон – протиблювотний засіб, який усуває нудоту, необхідний для боротьби з основними проявами первинної реакції при радіаційному впливі; радіогардас – для профілактики накопичення в організмі та прискорення виведення з нього радіоізотопів цезію та рубідію.

Також у «тривожній валізці» кожного українця мають бути:

компактні термоковдри. За браку стабільного електро- та теплопостачання, це стає абсолютно необхідною річчю не тільки в умовах можливого перебування населення у бомбосховищах, але й для успішного збереження тепла навіть у власному помешканні. Більш того, в умовах постійного перенапруження електро- та тепломереж, окрім економії електроенергії, населення має долучитись до економії тепла, зокрема, використовуючи термоковдри та термобілизну (яка, в умовах війни, беззаперечно, має надаватись в рамках державних програм підтримки населення, та, на нашу думку, має обов'язково входити у склад «тривожної валізки», що має забезпечуватись в рамках програми «Доступні ліки»);

турнікет, який є ефективним засобом для зупинки кровотечі. В умовах війни

медики не рекомендують використовувати джгут, особливо, якщо існує можливість застосувати турнікет. Програма «Доступні ліки» в умовах війни має забезпечувати населення не лише лікарськими, а й рятувальними засобами;

носоглотковий повітропровід, оклюзійна пов'язка (Halo Chest Seal) – на випадок проникаючих поранень грудної клітки, «Ізраїльський бандаж», який замінює індивідуальний перев'язувальний пакет (ІПП), джгут та натискаючий елемент, стерильний бинт, перев'язувальний бинт із гемостатиком (він призначений для тампонування ран і має у складі кровоспинний засіб), пластир у котушці, який можна легко відірвати, гіпоалергенний пластир, 2-3 пари одноразових гумових рукавичок, протиопікова гідрогелева пов'язка (зазвичай її немає у стандартному наборі), тактичні ножиці;

чорний маркер – на випадок необхідності робити замітки на джгуті;

армований скотч – в екстренних випадках він може замінити пов'язку Halo;

засоби загальної необхідності: жарознижувальні, антигістамінні, кровоспинні, антидіарейні препарати, пластирі, стерильні серветки, антисептики, знеболювальні, ліки від кішкових інфекцій, спреї для горла, краплі для носа, протизапальні краплі для очей, медичні маски;

медичні препарати, які людина приймає на постійній основі.

Програма «Доступні ліки» включає допомогу у вигляді комплектування «аптечок воєнного періоду» професіоналами.

Варто враховувати фінансові можливості людини. Так, безумовно, майже кожна людина в нашій країні так чи інакше мала до війни так звану «фінансову подушку», але немає сумнівів, що більшість населення України, за умови відсутності роботи та/або заробітньої платні вже давно вичерпали цю «подушку», незалежно від того, якою суттєвою вона була до лютого 2022 р. Тому вважаємо необхідним запровадженням у практику системи життєзабезпечення в Україні програми «Доступні ліки».

Варто визначити, що держава має бути задіяна у формуванні груп спеціалістів, медиків та фармацевтів, які б могли оперативно, безпомилково та професійно зібрати аптечку для кожного громадянина, який перебуває на території України та надавати кожному, хто повертається до України.

В умовах війни, також важливим є сприяння волонтерам, які діють в програмах постачання медичних засобів всім потребуючим навіть на території, де триває активна фаза бойових дій, з метою допомоги у постачанні таких «оперативних аптечок воєнного періоду». Необхідно, щоб волонтери долучались, за можливості, до розповсюдження серед населення знань та необхідних навичок надання першої медичної допомоги пацієнтам з пораненнями. Вважаємо, що міцна та злагоджена мережа волонтерських об'єднань в нашій країні прийме цей виклик із великим ентузіазмом.

На нашу думку, необхідними медичними засобами, якими мають забезпечуватись аптечки, мають бути засоби групи morning-after pills, тобто препарати задля контрацепції post factum насильницького статевого акту.

Передусім маємо зазначити, що згідно Женевської конвенції від 1949 року та додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. сексуальне насильство у всіх його проявах є злочином проти людяності та

воєнним злочином. У 2000 р. Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії в Гаазі назвав зґвалтування злочином проти людяності. Отже, відповідно до постулатів міжнародного законодавства форми сексуального насильства над громадянами підпадають під визначення катування: жорстоких, нелюдських дій, які принижують гідність людини. Проводячи аналогію між постулатами міжнародного та українського законодавства, варто відзначити, що навіть незалежно від браку дефініції «воєнного злочину» в українському законодавстві, у будь-якому разі всі дії насильницького характеру, у першу чергу, є порушеннями правил ведення війни.

Російські окупанти використовують групові зґвалтування, знущання, розповсюдження інформації в соціальних мережах про жертв, а також відео із знущаннями над жертвами, іноді доводячи постраждалу/постраждалого до смерті або самогубства. Протягом багатьох воєн тисячі жінок вбивали своїх дітей, а також пізніше вчиняли самогубства аби ж тільки не потрапити в руки ганебних окупантів.

Покоління дітей, що пережили війну або народились в найближчий період (1-5 років) після закінчення війни, називають «втраченим поколінням». Це діти, що стають безпосередньо або посередньо жертвами важких психологічних травм, які є наслідком прямих вчинків окупантів щодо дитини, або її родини (наприклад, показове знущання з одного з батьків або рідних на очах дитини, що також масово практикується російськими окупантами). Також спостерігаються важкі психологічні травми матерів дітей, які пережили війну і які протягом тривалого часу не будуть здатні виховати ментально здорову особистість.

Сексуальне насильство та знущання в воєнний час згідно міжнародного права визнане засобом геноциду цивільного населення. У 1998 р. Міжнародний трибунал щодо режиму Руанди вперше визначив зґвалтування як засіб скоєння геноциду. Загинувші внаслідок сексуального насилля будуть «ідеальними жертвами для окупанта». Ті, хто виживе, будуть настільки морально зруйновані, що будуть не здатні виховати ментально здорове покоління українців, яким треба буде відбудовувати нашу країну, зберігати самотність та історію у подальшому.

Тому має бути розроблено процедуру допомоги жертвам насилля в умовах війни, яка допоможе зберегти психіко-емоціональний стан жертви від погіршення, можливого суїциду, у випадку, якщо жінка завагітніє в наслідок насильницьких дій з боку окупанта щодо неї.

Від початку воєнної агресії росії в Україні волонтери масово організовують постачання оральних контрацептивів жінкам у всі доступні місця України. Перевагу слід надати таким, що мають попередити вагітність у випадку незахищеного статевому акту напередодні. Ці медичні препарати можуть попередити вагітність у випадку застосування їх протягом п'яти днів від незахищеного статевому акту. Також є спеціальні ліки задля переривання вагітності навіть строком до 24-х тижнів.

Отже, медичне забезпечення права вибору жінки щодо її власного тіла та права народжувати або не народжувати дитину варто покласти на програму «Доступні ліки», як систему життєзабезпечення українців, яка успішно

проявляла себе як в умовах миру, так і продовжує проявляти себе в умовах воєнного часу. Таким чином, поряд із медичними препаратами, які мають знаходитись в «операційній аптечці воєнного періоду», кожна українка обов'язково має знаходити засоби для попередження або переривання небажаної вагітності на різних термінах.

Варто створити можливість співпраці програми «Доступні ліки» з іншими подібними програмами, які підтримують систему життєзабезпечення за кордоном, задля створення умов надання вищевказаних ліків українкам.

Висновки

Впровадження у 2017 р. державної програми «Доступні ліки» кардинально змінило стан та відношення до сфери охорони здоров'я України. Станом на 2022 р. кількість життєво необхідних ліків, доступних в межах програми сягає 297 найменувань, серед яких 97 є абсолютно безкоштовними, а інші відпускаються з мінімальною доплатою.

Умови сьогодення потребують доповнення переліку ліків, якій підтримується програмою «Доступні ліки», препаратами, які мінімізують вплив можливого радіаційного зараження та наслідків небажаної вагітності.

Регуляторна політика та перспектива мінімізація рівня доплати з боку населення за медичні препарати, які забезпечуються в межах аналізованої програми, жодним чином не вплинули на якість даних препаратів. Навпаки, серед найменувань представлених препаратів спостерігаються виключно такі, що відзначаються найвищою якістю. Це свідчить про таке: рівень покращення стану здоров'я пацієнтів упродовж періоду функціонування програми значно покращився; у разі призначення лікування забезпеченим верствам населення, лікарі все одно віддають перевагу препаратам-оригіналам та генерикам, які забезпечуються в межах програми, а не аналогам, які не підпадають під дану програму.

Отже, розвиток та реалізація програми «Доступні ліки» сприятиме забезпеченню якості відповідного медичного обслуговування, підтримці здоров'я населення України та активній протидії актуальній стадії війни в сучасних умовах.